

MADDE BAĞIMLILIĞI: AİLE İLE İLGİLİ OLASI RİSK FAKTÖRLERİ, ALGILANAN EBEVEYN KABUL-REDDİ VE ÇOCUK YETİŞTİRME STİLLERİ

Serkan BİRCAN*, Gülsen ERDEN**

ÖZET

Amaç: Madde bağımlılığı günümüzün önemli toplumsal sorunlarından biridir. Madde bağımlılığını engelleme ve önlemede özellikle aile ile ilgili risk faktörlerinin daha önemli olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmanın amacı ergenlerde madde bağımlılığında aile ile ilgili risk faktörlerini içeren çalışmaları derlemektir. Aile ile ilgili risk faktörleri kapsamında ağırlıklı olarak çocuğun yetiştiği ortamı hakkında bilgi veren Ebeveyn Kabul Reddi ve Çocuk Yetiştirme Stilleri üzerinde durulmuştur. **Yöntem:** Çalışma kapsamında çeşitli veri tabanlarında "madde bağımlılığı", "ebeveyn kabul-reddi" ve çocuk yetiştirme stilleri" anahtar sözcükleri kullanılarak ulaşılabilen çalışmalar gözden geçirilmiştir. **Bulgular:** İncelemeler sonucunda madde bağımlılarının madde bağımlısı olmayan gruba göre, daha reddedici ve olumsuz bir aile ortamında yetiştiği; çocuk yetiştirmede babaların anneler kadar önemli olduğu, özellikle madde bağımlılığı gibi problem davranışların oluşmasında, baba ile çocuk arasındaki etkileşim ve sıcaklığın daha önemli bir faktör olduğu görülmüştür. **Tartışma:** Çocuk yetiştirme stilleri ve madde bağımlılığı konusunda tam bir uzlaşma olmadığı, klinik örnekleme yapılacak yeni çalışmalara ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Madde bağımlılığı, ebeveyn kabul reddi, çocuk yetiştirme stilleri.

SUMMARY: SUBSTANCE ABUSE: THE FAMILY RELATED RISK FACTORS, PERCEIVED PARENTAL ACCEPTANCE-REJECTION AND PARENTING STYLES

Objective: Substance abuse is one of the important social problems of our world. The family risk factors are thought to be more important than others. Therefore, the purpose of the current study is to review studies related to family risk factors. As family risk factors, perceived parental acceptance-rejection and parenting styles are mostly discussed in this study. **Method:** Various databases were searched by key words such as "substance use, abuse", "parental acceptance-rejection" and "parenting styles" and the published papers were reviewed. **Results:** The results of the reviewed studies showed that substance abusers' family atmosphere is unfavorable and they have more rejective parents than nonabusers. The paternal rejection was found more predictive than maternal rejection for becoming a drug addict. **Discussion:** The reviewed studies also showed that there is no exact consensus on the relationship between parenting styles and substance use. Therefore, more studies should be done on clinical samples.

Key words: Substance abuse, parental acceptance-rejection, parenting styles

GİRİŞ

Madde bağımlılığı günümüzün önemli toplumsal sorunlarından biridir. Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (United Nations Office on Drugs and Crime, UNODC) ve Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi'nin (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, EMCDDA) yıllık raporları incelendiğinde, dünyada alkol ve madde kullanımının her geçen yıl arttığı ve madde kullanımı yaş ortalamasının düştüğü anlaşılmaktadır (TUBİM 2011). Her ne kadar ülkemizde yıllara göre değişimi takip edecek sürekli çalışmalar olmasa da (Türkiye Uyuşturucu 2010 Raporu, 2010), tedavi merkezlerinin istatistiklerinden madde kullanımının dünya ile

paralel olarak ülkemizde de arttığı ve kullanım yaşının düştüğü söylenebilir (Ögel 1997).

Madde bağımlılığının sebepleri, madde bağımlılığının etiyolojisi ve çeşitli olgularla ilişkilendirilmesi üzerine sayısız araştırma yapılmıştır. Yapılan araştırmalar incelendiğinde madde bağımlılığı konusundaki risk faktörleri genel olarak psikolojik, sosyal, bağlamsal ve aile ile ilgili risk faktörleri olmak üzere dört grupta sınıflandırılmakla birlikte (Steinberg 2008), genetik yatkınlık gibi biyogenetik risk faktörleri (Abay ve Ateş 2001, Coşkunol ve Altıntoprak 1999) de araştırmalara konu edilmektedir. Steinberg (2008) bu risk faktörlerinin etnik farklılık, sosyoekonomik statü, cinsiyet gibi demografik özelliklerden bağımsız olarak tüm toplumlar için benzer olduğunu söylemektedir. Ancak madde bağımlılığında tek bir faktörün kesin olarak etkili olduğunu be-

*Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara

**Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Ankara

lirtmek doğru bir yaklaşım olmaz. Bunların birbirleriyle etkileşim içerisinde oldukları göz ardı edilmemelidir.

Psikolojik risk faktörleri kapsamında, sahip olunan bazı mizaç ve kişilik özellikleri ile madde kullanımı arasında ilişki olduğunu belirten çalışmalar vardır (Petraitis ve ark. 1995, Wills ve ark. 2001). Scheer ve Unger (1998), alkol kullananların kullanmayanlara göre daha depresif bir yapıya sahip olduklarını belirtmektedir. Schulenberg ve arkadaşları (1996) içsel kontrolü düşük olanların diğerlerine göre daha fazla risk altında olduklarını belirtmektedir. Sosyal risk faktörleri grubundaki en önemli kısmı, madde kullanan arkadaş çevresi oluşturmaktadır. Madde kullanım problemi olan ergenlerin genellikle kendileri gibi madde kullanan arkadaşları olmaktadır (Ennett ve ark. 2006). Bağlamsal risk faktörleri ile madde kullanımının daha kolay olduğu ortamlar kastedilmektedir. Önemli bağlamsal risk faktörlerine örnek olarak bağımlılık yapıcı maddelerin kolay ulaşılabilirliği, toplumun madde kullananlara bakış açısı, madde kullanımının yasaklanması ile ilgili kanunların mevcudiyeti ve uygulanabilirliği ve bu problemin medyada ele alınış biçimi verilebilir (Allison ve ark. 1999; Petraitis ve ark. 1995; Robinson ve ark. 1997).

Madde kullanımı ve bağımlılığında aile ile ilgili risk faktörleri kapsamında, aile içerisinde sıcaklık ve şefkatin olmaması, ilişkilerin düşmanca ve kopuk yaşanması, aile içerisindeki diğer bireylerin madde kullanıyor olması, anne babaların ilgisiz, aşırı izin verici, reddedici ve ihmalkâr olması öne çıkmaktadır (Steinberg 2008). Bu tür aile ortamına sahip ergenlerin sıcak, sevgi dolu ve kabul edici sağlıklı aile ortamında yetişen ergenlere göre madde kullanım davranışı açısından daha fazla risk altında oldukları belirtilmektedir (Steinberg 2008).

Her ne kadar madde bağımlılığı konusunda çok çeşitli risk faktörleri olsa da, yapılan çalışmaların önemli bir kısmı madde bağımlılığını, çocuğun sosyalleşme sürecinde yetiştiği ortam yani

aile değişkeni üzerinden açıklamaya çalışmaktadır. Bu nedenle, bu derleme yazısında aile değişkenini irdeleyen çalışmalara ağırlık verilmiştir. Bununla birlikte aile değişkeni çok geniş bir alan olduğu için daha çok çocuğun yetiştiği aile ortamını ölçen çalışmalara ağırlık verilmiştir. Bu kapsamda, çocuğun yetiştiği ortamın ebeveyn kabul-reddi kapsamında değerlendirildiği ve ebeveyn kabul-reddinin sonuçlarının yordandığı "Ebeveyn Kabul-Reddi (EKAR) Kuramı" ve ebeveynlerin çocuklarıyla iletişim kurduğu genel bağlamı, tutum ve davranışlarının tümünü, iletişimlerinin kalitesini kategorik olarak tanımlayan "Çocuk Yetiştirme Stilleri (ÇYS)" açıklanmıştır.

Bu noktadan hareketle bu yazının ana amacı ergenlerde madde bağımlılığında aile ile ilgili risk faktörlerini içeren çalışmaları derlemektir. Bu amaçla, son otuz yılda yayınlanmış ve aile ile ilgili risk faktörleri kapsamında çocuğun yetiştiği aile ortamının madde bağımlılığındaki rolünü irdeleyen araştırmalar, "madde bağımlılığı", "ebeveyn kabul-reddi" ve "çocuk yetiştirme stilleri" anahtar sözcükleri kullanılarak taranmıştır. Makalelerin çoğunluğuna EBSCOHost veritabanları üzerinden ulaşım sağlanmıştır. Çalışmada ayrıca ebeveyn kabul-reddi ve çocuk yetiştirme stilleri hakkında kuramsal bilgilere yer verilmiştir. Çalışmada 50'si yurtdışı kaynaklı makale olmak üzere toplam 75 kaynaktan yararlanılmıştır. Ulaşılabilen tüm makaleler çalışmaya alınmış, dışlanan makale olmamıştır.

Madde Kullanımında Aile ile İlgili Risk Faktörleri

Madde bağımlılığı ve aile ilişkisini araştıran çalışmaların bir kısmı, ailedeki diğer bireylerin madde kullanım durumu üzerinde yoğunlaşmıştır. Böyle durumlarda ergenler, madde kullanan anne, baba ve diğer aile bireylerini model almaktadır. Bu konudaki araştırmalar, anne ve/veya babaların madde kullanması ile çocuklarının madde kullanması arasında güçlü bir ilişki olduğunu (Ritter ve ark. 2002), anne-baba mad-

de kullanımının ergenin madde kullanımında yordayıcı olduğunu (Anderson ve Henry 1994) göstermektedir.

Önemli bir grup araştırmacı, madde bağımlısı ergenlerin aile atmosferi kapsamında anne ve babanın birlikte yaşayıp yaşamadığı, boşanma durumları, anne babadan birinin ölmüş olması veya hiç olmaması gibi aile bütünlüğünü incelemiştir. Bu araştırmalarda, madde kullanan ergenlerin önemli bir kısmının boşanma, ölüm vb. sebeplerle tek ebeveynli aile ortamında yetiştiği belirtilmektedir (Denton ve Kampfe 1994). Aile atmosferi kapsamında aile içi etkileşim üzerinde yoğunlaşan çalışmalar da bulunmaktadır. Bu tür araştırmalarda, madde kullanan ergenlerin anne babaları ile ilişkilerinden genel olarak tatmin olmadıkları, aile ortamını düşmanca, iletişim ve destekten yoksun, bütünlük ve işbirliğinden uzak olarak gördükleri, anne baba ve ergen arasında iletişim kopukluğu olduğu belirtilmektedir (Denton ve Kampfe 1994). Brody ve Forehand (1993), ergenlerin madde kullanımını tahmin etmede aile içi etkileşimin aile bütünlüğünden daha etkili olduğunu belirtmektedir.

Madde bağımlılığı ve aile ilişkisini araştıran çalışmaların bir kısmı da aile içinde uygulanan disiplin veya kontrol yöntemlerine odaklanmıştır. Denton ve Kampfe (1994), bu çalışmaların sonuçlarının çelişkiler içerdiğini belirtmektedir. Bazı çalışmalarda madde kullanan ergenlerin serbest aile ortamında yetiştiği, fazla kontrol uygulanmadığı (Rees ve Wilborn 1983); bazı çalışmalarda ise aşırı disiplin ve kontrol uygulandığı, madde kötüye kullanımı olan ergenlerin anne babalarını aşırı kontrol edici, baskıcı, müdahale edici bulduğu ve kendilerini özerklikten yoksun hissettikleri (Pandina ve Schuele 1983) belirtilmektedir (aktaran Denton ve Kampfe 1994). Ancak ebeveyn kontrolü/gözetimi (parental monitoring) ve alkol/madde kullanımı ilişkisini araştıran çalışmalar incelendiğinde literatürde bir uzlaşma bulunduğu görülmektedir. Bu konudaki kesitsel çalışmalar, ebeveyn kontrolü ve gözetiminin ergenlerin madde bağımlılığı kapsamında

aşırı alkol kullanımını engellediğini (Barnes ve Farrel 1992); yüksek ebeveyn kontrolünün düşük sigara, alkol ve esrar kullanımı ile önemli bir şekilde ilişkili olduğunu (Borawski ve ark. 2003) göstermektedir. Bu konuda yürütülen boylamsal çalışmalar da ebeveyn kontrolü ve gözetiminin ergenlerin alkol/madde kullanımında koruyucu etkisi bulunduğunu (Duncan ve ark. 1998); ebeveynlerin çocukları üzerindeki gözetimi arttıkça ergenlikte alkol tüketimlerinin azaldığını ve bu etkileşimin karşılıklı olduğunu (Van der Vorst ve ark. 2006); ebeveynleri tarafından daha az gözetilip, kontrol edilen ergenlerin madde kullanımına daha fazla yöneldikleri ve daha fazla madde kullanan arkadaşına sahip olduklarını (Steinberg ve ark. 1994a) belirtmektedir.

Ebeveyn Kabul-Ret Kuramı

EKAR Kuramı, Rohner (1975) tarafından geliştirilmiş ve tüm dünyada ebeveyn kabul-reddinin nedenlerini, sonuçlarını ve diğer ilgili değişkenlerle ilişkilerini kanıtlara dayalı olarak açıklamaya çalışan bir sosyalizasyon ve yaşam boyu gelişim kuramıdır (Rohner 1986; Rohner 2004; Rohner ve Khaleque 2005). Kuramda, çocuğun yetiştiği aile ortamı "sıcaklık boyutu" (warmth dimension) ve genel olarak ebeveyn kabul-reddi kapsamında incelenmekte ve deneyimlenen ebeveyn kabul-reddinin sonuçları yordanmaktadır.

Kuramda, ebeveyn kabulü ile anne ve babaların çocuklarına karşı sıcaklık ve sevgi temelinde şekillenen tutum ve davranışları, ebeveyn reddi ile ise olumsuz davranışları ifade edilmektedir. Ebeveyn kabulü ve reddi ile ebeveynliğin sıcaklık boyutu anlatılmaktadır (Önder ve Gülay 2007, Rohner 1986, Rohner ve Khaleque 2005).

Sıcaklık boyutu, anne ve baba ile çocuk arasındaki duygusal bağın niteliği ve ebeveynlerin duygularını ifade etmede kullandığı fiziksel, sözel ve sembolik davranışları ifade etmektedir. Herkesin çocukluk yaşantısında ebeveynlerinden algıladığı sıcaklığın derecesi farklıdır. Bu noktadan yola çıkarak, sıcaklık boyutu iki uçlu

bir uzantı üzerinde değer almaktadır. Olumlu ucunda sevgi, sıcaklık, bakım, şefkat, destek, ilgi gibi olumlu duygu ve davranışlarla ortaya çıkan "kabul" yer alır. Olumsuz ucunda ise bu olumlu duygu ve davranışların olmaması ya da çocuktan esirgenmesi ile birlikte çocuğu fiziksel ve/veya psikolojik olarak inciten duygu ve davranışların sergilendiği "ret" bulunmaktadır (Rohner 2004, Rohner ve Khaleque 2005, Rohner ve ark. 2009). Dolayısıyla herkes, çocukluğunda kendisini yetiştiren insanlarla ilişkisinde algıladığı kabul-redde göre, sıcaklık boyutunda belli bir noktada temsil edilmektedir (Rohner 1975).

Kuram kurulduğundan beri birçok farklı kültürde yapılan çalışmalar, ebeveyn reddinin dört farklı şekilde veya bunların birleşiminden oluşacağını göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, anne ve babalar çocuklarına karşı dört değişik şekilde reddedici davranmaktadır (Rohner 2004, Rohner ve Khaleque 2005). Bunlar: soğukluk/ sevgi eksikliği, düşmanlık/ saldırganlık, ilgisizlik/ ihmal ve ayrışmamış reddetmedir. İlk üçünde isimlerinden de anlaşılacağı gibi ebeveynlerin çocuklarına soğuk, saldırganca ve ihmalkâr davranışları vardır. Ayrışmamış reddetmede ise, ebeveynlerin çocuklarına karşı belirgin şekilde sevgisiz, saldırgan veya ihmalkâr davranışları olmamasına karşın, çocukları tarafından reddedici olarak algılanması söz konusudur (Rohner 2004).

EKAR Kuramı kendi içerisinde birbirini tamamlayan üç alt kuramdan oluşmaktadır. Bunlar; "kişilik alt kuramı (personality subtheory)", "baş etme alt kuramı (coping subtheory)" ve "sosyokültürel sistemler alt kuramı (sociocultural systems subtheory)"dır (Rohner 2004, Rohner ve Khaleque 2005). Alt kuramlar içerisinde en gelişmiş ve üzerinde en çok çalışılmış olanı kişilik alt kuramıdır. Kişilik Alt Kuramı ile aslında çocuklukta algılanan ebeveyn kabul ve reddinin sonuçlarının nasıl ortaya çıkacağı ve ne kadar süre devam edeceği araştırılmaktadır. Dolayısıyla kişilik alt kuramı bir anlamda, çocuklukta deneyimlenen ebeveyn kabul ve reddinin, kişilik yapısı ve psikolojik durum üzerindeki etkileri-

ni tahmin etmeye ve açıklamaya çalışmaktadır (Rohner 2004, Rohner ve ark. 2009).

Kurama göre herkes kendileri için önemli olan kişilerden duygusal olumlu tepkiler alma ihtiyacı duymaktadır. Buradaki önemli kişiler "significant others" tabiri ile çocuğun veya yetişkinin uzun süre duygusal bağ kurduğu, kendisi için çok önemli ve yerine başkasını koyamayacağı kimseler kastedilmektedir (Rohner 2005). Bu temel varsayım, kişilik alt kuramının çıkış noktasıdır. Kuramda, çocuğun duygusal güven ve rahatlık hissinin anne babaları ile olan ilişkisinin kalitesine bağlı olduğu; anne ve/veya baba tarafından kabul veya reddedilmenin çocuğun kişilik yapısı ve psikolojik durumu üzerinde etkili olduğu belirtilmektedir (Rohner 1986). Ayrıca çocukluklarında reddedilmeye maruz kalan kişilerin, bu duruma duygusal ve davranışsal açıdan belirli şekilde tepki verdiği, genellikle endişeli ve güvensiz oldukları belirtilmektedir. Kişilik alt teorisinde ise, etnik kimliği ve kültürü fark etmeksizin anne baba tarafından reddedilmenin sonuçlarının belirgin yedi kişilik özelliği ile ortaya çıkacağı ileri sürülmektedir. Bu kişilik özellikleri için genel olarak "psikolojik uyum" kelimesi kullanılmaktadır (Rohner 1986, Rohner ve ark. 2009). Bunlar; bağımlılık ve savunmacı bağımsızlık, düşmanlık ve saldırganlık, duygusal tepkisizlik (emotional unresponsiveness), olumsuz öz-saygı, olumsuz öz-yeterlilik, duygusal tutarsızlık (emotional instability) ve son olarak olumsuz dünya görüşüdür. Aslında bu kişilik özelliklerinin her biri ayrı birer boyuttur ve boyutun olumsuz uçlarını temsil etmektedir. İnsanlar çocukluklarında algıladıkları ebeveyn reddinin süre ve derecesine göre bu yedi kişilik özelliği boyutunun herhangi bir yerinde bulunabilir (Rohner 1986).

Çocukluklarında ebeveynlerinden ret algılayan kişilerin genellikle güvensiz ve endişeli olacağı belirtilmiştir. Bu kişiler bu durumlarını düzeltmek için bağlanma figürlerine karşı daha bağımlı olur. Burada bağımlılıkla anlatılmak istenen, çocukların ebeveynlerine yapışması, ayrılmak is-

tememesi gibi olumlu tepki alabilmek için sergilenen davranışlardır (Rohner ve Khaleque 2005). Bu boyutun diğer ucunda bağımsız olma vardır. Olumlu tepki alma ihtiyaçlarını yeterli derecede karşılayanlar daha bağımsız olur. Fakat buradaki bağımlılık ile reddedilme arasındaki ilişki bu kadar basit ve doğrusal değildir. Ebeveyn kabullünden redde doğru gidildikçe, çocuğun bağımlılığı artacaktır. Ancak bir süre sonra bir kırılma noktası oluşacak ve bu bağımlılık azalmaya başlayacaktır. Artık bu çocuklar kurama göre dışarıdan bağımsız kişiler gibi görülseler de aslında "savunmacı bağımsız" olacaktır (Rohner 1986). Savunmacı bağımsızların ayırt edildiği nokta halen sevgi ve şefkate ihtiyaç duymalarına rağmen bunu inkâr etmeleridir. Kişiler çocukluklarında yaşadıkları kronik reddedilmenin vermiş olduğu acıyla birlikte kendilerini reddeden kişilere karşı öfke, kızgınlık, düşmanlık hissetme ve saldırgan olma eğiliminde olur (Rohner 1986). Kişi reddedilmenin artan olumsuz etkilerinden korunmak için kendisini duygusal olarak kapatır. Artık duygusal açıdan tepkisiz bir kişilik yapısı oluşturmuştur (Rohner 1986). Kurama göre reddedilmeye maruz kalanlar, sembolik etkileşim teorisindeki gibi kendilerini ret eden kişilerin gözüyle görür ve neticesinde olumsuz öz-saygı ve öz-yeterlilik geliştirir (Rohner 1986, Rohner 2004). Bu kişiler duygusal açıdan yıprandıkları için stresle başa çıkmada da zorlanır. Günlük hayatta karşılaştıkları küçük problemler karşısında streslerini kontrol edemeyip çabuk öfkelenme, ağlamagibi tepkiler geliştirerek duygusal tutarsızlık yaşar (Rohner 1986). Tüm bu yaşananlar karşısında yaşadıkları hayatı, çevrelerindeki insanları ve onlarla yaşadıkları ilişkileri güvenilmez, düşmanca, tehdit edici ve tehlikeli olarak görerek olumsuz dünya görüşü geliştirir (Rohner 1986, Rohner 2004).

Sonuç olarak, ebeveyn kabul reddi çalışmalarını bir anlamda çocuğun yetiştiği aile atmosferi hakkında bilgi vermektedir. Çocuklukta deneyimlenen ebeveyn reddi, çocuğun kişilik yapısı ve psikolojik uyumu üzerinde olumsuz sonuçlar yaratmaktadır.

Ebeveyn Reddi ve Madde Bağımlılığı

Rohner ve Britner (2002), literatürü tarayarak yürüttüğü çalışmasında, ebeveyn reddinin psikolojik uyum ve ruhsal sağlıkla olan evrensel ilişkisini araştırmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, ebeveyn reddi evrensel olarak tüm dünyada dört grup psikolojik uyum ve ruhsal sağlık problemi ile ilişkili bulunmuştur. Bunlar, kişilik alt teorisinde psikolojik uyum başlığı altında bahsedilen yedi tip kişilik özelliği, majör depresif bozukluk, davranış bozuklukları ve madde bağımlılığıdır.

Ebeveyn reddi ve madde bağımlılığı ilişkisi farklı ölçekler kullanılarak farklı ülkelerde araştırılmıştır. Kanada'da yapılan araştırmada, anne-baba şefkatinin, ilgisinin ve anne-babaların çocuklarına model olmasının, ailenin madde bağımlılığına etkisinde en önemli faktörler olarak ortaya çıktığı bildirilmiştir (Hundleby ve Mercer 1987). Öte yandan Finlandiya'daki çalışmada çocuklukta reddedilme, ihmal edilme ve annenin kendi çocukluğunda yaşadığı fiziksel istismarın, gençlikte ortaya çıkacak dışsal davranış problemlerini yordadığı (Haapasalo ve Virtanen 1999); Macaristan'da yapılan çalışmada ise babadan algılanan sosyal desteğin azlığının madde kullanımı ihtimalini arttıran en güçlü yordayıcı olduğu (Piko 2000) bulunmuştur. Ebeveyn reddi ve madde bağımlılığı ilişkisi konusunda Amerika'daki farklı etnik grupları kapsayan çalışmalarda da benzer sonuçlar olduğu görülmektedir (Coombs ve ark. 1991, Myers ve ark. 1997).

Yukarıda söz edilenler de dâhil olmak üzere, ergenlerde madde kullanımı ve aile ile ilgili çalışmaların önemli bir kısmı, normal örnekleme özellikle okullardaki öğrencilere ne kadar sıklıkla alkol, madde kullandıkları sorularak yapılmıştır. Az da olsa klinik örnekleme bizzat madde bağımlılarının katılımıyla yürütülen çalışmalar da bulunmaktadır. Emmelkamp ve Heeres (1988) Hollanda'da yaptıkları çalışmada madde bağımlılarının kontrol grubuna göre ebeveynleri

tarafından daha fazla reddedilmiş olduklarını ve ebeveynlerinden daha az duygusal sıcaklık hissettiklerini bulmuştur. Campo ve Rohner (1992) Amerika’da 40 gönüllü madde bağımlısı ve aynı sayıda madde bağımlısı olmayan ergenle, EKAR Kuramı ölçeklerini kullanarak yaptığı çalışmasında, madde bağımlılarının hem anneden hem de babadan daha fazla reddedilme algıladığını ve psikolojik uyumlarının daha fazla zedelenmiş olduğunu bulmuştur. Glavak ve arkadaşları (2003), yaşları 17 ile 23 arasında değişen 52 eroin bağımlısı ve aynı sayıda bağımlı olmayan kontrol grubu ile yaptığı çalışmasında, bağımlıların annelerini bağımlı olmayan gruba göre daha reddedici ve saldırgan algıladıklarını, babalarını annelerine göre daha reddedici algıladıklarını bulmuştur.

Madde bağımlılığı ve ebeveyn reddi konusunda yürütülen boylamsal çalışmalarda da ikisi arasında ilişki olduğu görülmektedir (Labouvie ve ark. 1991, Shedler ve Block 1990, Vicary ve Lerner 1986). Shedler ve Block (1990)’un boylamsal çalışmasında başlangıçta yaşları 3 olan 101 katılımcı, 18 yaşına kadar belirli dönemlerle takip edilmiş ve bazı psikolojik testlere tabi tutulmuştur. Bu çalışmanın sonuçlarına göre, 18 yaşına gelen gençlerden sıklıkla madde kullananların, çocukluklarında annelerinden ret algıladıkları, bu durumun ileriki yaşlarda bazı kişilik problemlerinin ve madde kullanımının yordayıcısı olduğu belirtilmektedir (Shedler ve Block 1990).

Aile ve çocuk gelişimi çalışmalarında uzun yıllar anne-baba ayrımı yapılmamış veya çalışmalar anne üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu anlayış 1970’lerden itibaren önemini yitirmiş ve babalar da araştırmalara dâhil edilmeye başlanmıştır (Rohner 1998). Rohner (1998), baba sevgisi ve çocuk gelişimi konusundaki araştırmaları topladığı çalışmasında, babanın çocuk yetiştirme-deki önemine vurgu yapmaktadır. Bu çalışmada benlik gelişimi, davranış ve okul sorunları gibi bağımlı değişkenleri içeren bazı araştırmalarda baba sıcaklığının anne sıcaklığı kadar etkili olduğu (Young ve ark. 1995); depresyon, psikopa-

tooloji, dışsal davranış problemleri ve madde bağımlılığı gibi belirli kötü sonuçları içeren diğer çalışmalarda ise baba reddinin anne reddinden daha iyi bir yordayıcı olduğu (Fowler 1990) belirtilmektedir (aktaran Rohner 1998). Benzer şekilde, Campo ve Rohner (1992) ile Emmelkamp ve Heeres (1988)’in madde bağımlılarıyla yürüttüğü çalışmalarında babadan algılanan reddin daha etkili olduğu belirtilmektedir. Görece daha yakın diğer bir çalışmada Veneziano (2003) baba sıcaklığının ve şefkatinin gençler üzerinde anneden daha fazla etkisi olduğunu belirtmektedir.

Sonuç olarak, çocuğun yetiştiği aile ortamı kapsamında EKAR kuramı ve madde kullanımı çalışmaları incelendiğinde, ikisi arasında güçlü bir ilişkinin varlığından söz edilebilir. Madde kullanan ergenlerin daha olumsuz bir aile atmosferinde yetiştikleri ve çocukluklarında ebeveynlerinden daha fazla ret deneyimledikleri anlaşılmaktadır. Madde bağımlılığı gibi problem davranışların oluşmasında babadan algılanan reddin daha ön planda olduğuna dikkat çekilmektedir.

Çocuk Yetiştirme Stilleri

ÇYS ile ilgili çalışmaların genel anlamda EKAR kuramından farkı, çocuğun yetiştiği aile ortamı ve anne babaların çocuklarını yetiştirirken sergilediği tutum ve davranışların bazı alt boyutlar kullanılarak sınıflandırılmış olmasıdır. Bu konuda farklı boyutlar kullanılarak yapılmış çeşitli sınıflamalar bulunmaktadır. Bu sınıflamalardan, Maccoby ve Martin’in (1983), Baumrind’in (1966, 1971) üçlü sınıflandırmasından esinlenerek geliştirdiği iki boyut ve dörtlü tipolojisi yaygın olarak kabul gören sınıflandırmadır (Gracia ve Garcia 2009).

Baumrind (1966, 1968), ebeveynlerin çocukları ile olan etkileşimlerinde “otoriter” (authoritarian), “demokratik” (authoritative) ve “izin verici” (permissive) olmak üzere üç çeşit ÇYS tanımlamıştır. ÇYS konusunda, Diana Baumrind’in araştırmaları ve oluşturduğu bu üçlü sınıflama

bu alanda yürütülen çalışmalar için kuramsal bir temel ve başlangıç noktası olmuştur (Sümer ve Güngör 1999, Yılmaz 1999).

Otoriter ebeveynler çocuklarını koydukları kurallarla kontrol etmeye ve onların davranışlarını şekillendirmeye çalışır. Otoriter tarzın uygulandığı ailelerde çocukların kurallara koşulsuz uyması ve ebeveynlerine itaati çok önemlidir. Kurallara uymayan çocuklara ceza uygulanır. Çocuklardan söylenen şeyleri sorgulaması beklenmez. Ana baba ve çocuk arasında fikir alışverişi olmaz, iletişim kanalları açık değildir. Ebeveynler çocuklarına sevgi ve sıcaklık göstermez (Baumrind 1968, 1971).

Demokratik anne babalar, sıcak ve ilgilidir, sabırlı ve duyarlı bir şekilde çocuklarını dinler. Ebeveyn ve çocuk arasındaki iletişim açıktır. Aile içinde verilecek olan kararlarda çocukların görüşleri alınır, çocuklar kuralları sorgular ve gerekirse anne babaları bu kural ve yasakların sebeplerini açıklar. Bununla birlikte çocuklarından olgun davranışlar beklenir. Çocuğun yetişme sürecinde ve sosyalleşmesinde kurallar ve kısıtlamalar getirilir ama bunların açıklaması yapılır, hem ebeveyn hem de çocuğun hakları dikkate alınır. Çocukların özerkliği ve kendi davranışlarının sorumluluklarını almaları desteklenir (Baumrind 1968, 1971).

İzin verici tarzı benimseyen ve uygulayan ebeveynler, çocuklarına çok fazla özgürlük verir, çocuklarını ihmale varacak şekilde kontrol etmez. Çocuklarının aşırı davranış ve istekleri için ceza uygulamaz ve aşırı hoşgörülü davranır. Bu tür ailelerde çocuklara ev içerisinde hiçbir sorumluluk verilmez. Ebeveynler çocuğun hayatını şekillendirmede aktif bir rol üstlenmez (Baumrind 1968, 1971). Bu ortamda yetişen çocuklar istedikleri her şeyi, istedikleri zamanda yapabilir. Uyku, yeme, yatma, kalkma, televizyon seyretme, akşam eve dönme saatleri belli değildir ve aşırı serbest bir ortamda yetişir (Yılmaz 1999).

Maccoby ve Martin (1983), Baumrind'in (1966,

1968) sınıflamasındaki boyutlardan esinlenmekle birlikte bu boyutları ikiye indirlemiştir. Bu kapsamda Maccoby ve Martin (1983), çocuk yetiştirme tarzlarını, duyarlılık/kabul ilgi (responsiveness/acceptance) ve talepkarlık/kontrol (demandingness/control) olmak üzere iki boyut açısından ele almıştır. Bu iki boyutun etkileşimi sonucunda dört tip ÇYS belirlenmiştir. Bunlar; demokratik tarz, otoriter tarz, izin verici/şımartan (permissive/indulgent) tarz ve izin verici/ihmalkâr (permissive/neglecting) tarzdır.

Otoriter ebeveynler, yüksek düzeyde kontrol gösterir, talepkardır ve düşük düzeyde duyarlılık/kabul ilgi gösterir. Otoriter ebeveynler çocuklarının bazı ihtiyaçları olduğunu ve bunların karşılanması gerektiğini bilir fakat bu ihtiyaçların rahatça ifade edilmesini desteklemez ve duyarsız davranır. Aile içerisinde kurallar bir uzlaşma ile değil doğrudan ebeveynler tarafından belirlenir ve asla tartışılmaz. İtaat ve otoriteye büyük önem verilir ve kurallara uyum konusunda problem yaşanırsa ciddi ceza tedbirleri uygulanır (Maccoby ve Martin 1983).

Demokratik ebeveynler, her iki boyut açısından da yüksek özellik gösterir, çocuklarına karşı hem talepkar ve kontrol edici, hem de duyarlı ve kabul edici davranır. Bu tarz ailelerde talepkarlık ve duyarlılık arasında bir denge bulunmaktadır. Çocuklardan olgun davranışlar beklenir. Ama aynı zamanda gerektiğinde açık bir şekilde belirlenmiş kurallara uyulması da istenir. Aile içerisinde iletişim kanalları açıktır. Çocuklar kendilerini ifade etme konusunda cesaretlendirilir ve onların görüşlerine önem verilir. Ayrıca çocukların bağımsızlığı ve özerkliği desteklenir. Her iki tarafın da birbirlerine karşı olan hak ve sorumlulukları tanınır (Maccoby ve Martin 1983).

Otoriter ve demokratik tarzların Baumrind'in (1966, 1968) sınıflamasında da olduğunu belirttik. Maccoby ve Martin'in (1983), ortaya koydukları çocuk yetiştirme tarzları bakımından Baumrind'din (1966, 1968) sınıflamasından farkı, izin verici tarzı, izin verici/şımartan ve izin

verici/ihmalkâr olmak üzere ikiye ayırmasıdır. İzin verici/şımartan ebeveynler yüksek düzeyde duyarlılık/kabul ilgi ve düşük düzeyde kontrol/talebe sahiptir. Diğer taraftan izin verici/ihmalkâr anne babalar ise her iki düzeyde de düşük oranda özellik gösterir. İzin verici/ihmalkâr tarzın demokratik tarzın karşıtı olduğu söylenebilir. Bu tarzı benimseyen ebeveynler, çocuklarına herhangi bir sınırlama ve kontrol uygulamadıkları gibi onlarla etkileşimlerinde sevgi ve sıcaklıklarını da göstermez (Maccoby ve Martin 1983).

İzin verici/şımartan tarz da otoriter tarzın zıddı olarak belirtilebilir. Bu durumda bu tarzı uygulayan anne babalar çocuklarına sevgilerini gösterir, sıcak ve ilgili davranır ancak herhangi bir sınırlama ve kontrol uygulamaz (Maccoby ve Martin 1983).

ÇYS ile ilgili Amerika ve Avrupa'da yapılan çalışmalarda demokratik tarzın çocuğun sosyalleşmesinde en olumlu etkiye sahip olduğu belirtilmektedir (Baumrind 1967, Lamborn ve ark. 1991, Steinberg ve ark. 1994b). Ancak Amerika'da farklı etnik gruplarda yapılan çalışmalar bu konuda şüphe uyandırmaktadır. Steinberg ve arkadaşları (1992), çalışmalarında demokratik tarzın okul başarısı ile güçlü bir şekilde ilişkili olduğunu vurgularken, bu durumun Afrika kökenli Amerikalılar için istisna olduğunu belirtmektedir. Chao (2001), Çin kökenli Amerikalı'larda otoriter ebeveynlerin çocuklarının okulda daha başarılı olduklarını; Kim ve Rohner (2002), babalarından demokratik ebeveynlik stili algılayan Kore kökenli Amerikalı ergenlerin okul başarılarının, izin verici/şımartan tarz algılayanlardan daha iyi olmadığını belirtmektedir.

Farklı ülkelerde yapılan bazı araştırma sonuçları da otoriter tarzın en ideal tarz olmadığı sonucunu desteklemektedir. Dwairy ve arkadaşları (2006), Arap toplumlarında otoriter tarzın çocuk yetiştirmede Batı ülkelerinde olduğu gibi olumsuz etkisi olmadığını, ergenlerin psikolojik durumlarını zedelediğini bulmuştur. Wolfradt

ve arkadaşları (2003), ebeveynlerini izin verici/şımartan algılayan Alman ergenlerin anksiyete, benlik yitimi (depersonalization) ölçümlerinden düşük ve aktif baş etme ölçümlerinden yüksek puanlar alarak daha iyi psikolojik uyum gösterdiklerini bulmuştur. İspanyol aileler üzerinde yapılan araştırma sonuçları ise, demokratik tarzın çocuk ve ergenler üzerinde en olumlu etkilere sahip ÇYS olmadığını açıkça belirtmekte ve en ideal tarzın izin verici/şımartan tarz olduğuna vurgu yapmaktadır (Garcia ve Gracia 2009).

Sonuçta ÇYS çalışmaları da çocuğun yetiştiği aile atmosferi hakkında bilgi vermektedir. İdeal ÇYS konusunda yapılan araştırma sonuçları çelişkiler içermektedir. Amerika ve Avrupa'da yapılan çalışmalarda ideal ÇYS'nin demokratik tarz olduğu belirtilirken, görece yeni ve farklı kültürlerde yapılan çalışmalar bu sonucu desteklememektedir.

Çocuk Yetiştirme Stilleri ve Madde Bağımlılığı

Bu konudaki çalışmalar incelendiğinde, izin verici/şımartan ve izin verici/ihmalkâr ebeveynlerin çocuklarının demokratik ve otoriter ebeveynlere göre daha fazla madde kullanımı davranışları rapor ettikleri (Lamborn ve ark. 1991, Steinberg ve ark. 1994b); demokratik tarza sahip ebeveynlerin çocuklarını madde bağımlılığından korumada daha başarılı oldukları (Baumrind 1991), demokratik ailede yetişen ergenlerin aile değerlerini daha iyi içselleştirdikleri ve dolayısıyla özellikle madde bağımlılığı gibi problem davranışlar açısından akran etkisine daha az açık oldukları (Mounts ve Steinberg 1995) belirtilmektedir.

İzlanda'da yapılan boylamsal bir çalışmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir (Adalbjarnardottir ve Hafsteinsson 2001). Bu çalışmada 14 ve 17 yaşları arasında 347 ergen katılımcıya, sigara, alkol ve madde kullanım sıklığını, ebeveynlerinden algıladıkları çocuk yetiştirme stillerini ve anne baba ve akran madde kullanım durumunu ölçen bir dizi anket uygulanmıştır. Yapılan ana-

lizlerin sonuçlarına göre, ÇYS ile madde bağımlılığı arasında hem kesitsel hem de boylamsal açıdan ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ebeveynlerini demokratik olarak algılayan 17 yaşındaki ergenlerin, izin verici/şımartan ve izin verici/ihmalkâr olarak algılayan ergenlere göre daha az madde kullanımı rapor ettikleri bulunmuştur. Ayrıca, izin verici/ihmalkâr ortamda yetişen ergenlerin, otoriter ortamda yetişen ergenlere göre daha fazla madde kullanımı deneyimleri olduğu saptanmıştır (Adalbjarnardottir ve Hafsteinsson 2001).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yukarıda belirtilen çalışmalardan anlaşılacağı üzere, madde bağımlılığında risk faktörleri genel olarak dört grupta toplanmaktadır. Bunlar psikolojik, sosyal, bağlamsal ve aile ile ilgili risk faktörleridir (Steinberg 2008). Her ne kadar tek bir faktörün mutlak etkisinden bahsetmek doğru bir yaklaşım olmasa da, madde kullanımı çalışmalarının önemli bir kısmı aile ile ilgili risk faktörlerine yoğunlaşmıştır. Ailede madde kullanan bireylerin olması, ebeveynlerin birlikte yaşamamaları, boşanmış olmaları, aile ortamının düşmanca, iletişim ve destekten yoksun, bütünlük ve işbirliğinden uzak olması, ebeveyn ve ergen arasında iletişim kopukluğu olması, ebeveynlerin çocukları üzerinde gözetimlerinin olmaması muhtemel aile ile ilgili risk faktörleridir. Ayrıca EKAR kuramı çalışmaları, madde bağımlılarının madde bağımlısı olmayan gruba göre, anne babalarını daha reddedici ve olumsuz; sıcaklık ve şefkatten yoksun algıladıklarını ve anne babaları tarafından sevilmediklerini, takdir edilmediklerini hissettiklerini bildirmektedir. Aynı zamanda, çocukların, vurma, itme, küfretme, hakaret etme, bağırma ve aşağılamalarla yaşadıkları; ebeveynin fiziksel ve psikolojik olarak eksikliğinin hissedildiği, çocuğun gereksinimlerine karşı ihmal ve kayıtsızlıkların yaşandığı bir aile ortamında yetiştiğine de dikkat çekilmektedir. Ayrıca çocuk yetiştirmede babaların anneler kadar önemli olduğu, özellikle madde bağımlılığı gibi problem davranışların oluşmasında, baba ile çocuk ara-

sındaki etkileşim ve sıcaklığın daha önemli bir faktör olduğu görülmektedir.

ÇYS ile ilgili çalışmalarda, ideal çocuk yetiştirme stiline demokratik tarz olduğu konusunda tam bir uzlaşma olmadığı, görece yeni ve farklı ülkelerde yapılan çalışmalarda elde edilen sonuçların bu durumu tam olarak desteklemediği görülmektedir. ÇYS ve madde bağımlılığı konusunda, izin verici/ihmalkâr, otoriter ve hatta bazı çalışmalarda izin verici/şımartan tarzın daha olumsuz, demokratik tarzın daha olumlu olduğu sonucunu veren çalışmalar bulunmaktadır. Ancak bu konuda literatürdeki çalışmaların çoğunluğu madde bağımlılığı değil madde kullanımı ile ilgilidir. Bu çalışmalarda madde kullanım durumu örneklem olarak normal örneklem üzerinde, özellikle okullardaki öğrencilere son bir hafta, bir ay, üç ay gibi dönemlerde esrar, eroin, hap kullanıp kullanmadıkları, kullandılar ise kaç kez kullandıkları sorularak ölçülmüştür. Dolayısıyla bu sonuçların da ideal tarzda olduğu gibi farklı ülke, kültür ve klinik örneklemde değişebileceği düşünülmektedir. ÇYS ile ilgili bundan sonraki çalışmalarda bu durumun dikkate alınması ve farklı kültür ve örneklemelerde çalışılmasının literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Abay E, Ateş İ (2001) Bağımlılığın genetiği. *Bağımlılık Dergisi* 2(2): 68-70.

Adalbjarnardottir S, Hafsteinsson LG (2001) Adolescents' perceived parenting styles and their substance use: concurrent and longitudinal analyses. *J Res Adolesc* 11(4): 401-423.

Allison K, Crawford I, Leone P ve ark. (1999) Adolescent substance use: preliminary examinations of school and neighborhood context. *Am J Community Psychol* 27: 111-141.

Anderson AR, Henry CS (1994) Family system characteristics and parental behaviors as predictors of adolescent substance use. *Adolescence* 29(114): 405-420.

Barnes GM, Farrel M P (1992) Parental support and control as

BİRCAN VE ERDEN

- predictors of adolescent drinking, delinquency and related problem behaviours. *J Marriage Fam*54: 763-776.
- Baumrind D (1966) Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child Dev*37: 887-907.
- Baumrind D (1967) Child care practices anteceding three patterns of preschool behavior. *Genet Psychol Monogr* 75: 43-88.
- Baumrind D (1968) Authoritarian vs. authoritative prental control. *Adolescence* 3: 255-272.
- Baumrind D (1971) Current patterns of parental authority. *Dev Psychol Monogr* 4: 1-103.
- Baumrind D (1991) The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *J Early Adoles* 11: 56-95.
- Borawski EA, Ievers-Landis CE, Lovegreen LD ve ark. (2003) Parental monitoring, negotiated unsupervised time, and parental trust: the role of perceived practices in adolescent health risk behaviors. *J Adolesc Health* 33: 60-70.
- Brody GH, Forehand R (1993) Prospective associations among family form, family processes, and adolescents' alcohol and drug use. *Behav Res Ther* 31(6): 587-593.
- Campo AT, Rohner RP (1992) Relationships between perceived parental acceptance-rejection, psychological adjustment, and substance abuse among young adults. *Child Abuse Negl* 16: 429-440.
- Chao RK (2001) Extending research on the consequences of parenting style for chinese americans and european americans. *Child Dev*72: 1832-1843.
- Coombs RH, Paulson MJ, Richardson MA (1991) Peer vs. parental influence in substance use among hispanic and anglo children and adolescents. *J Youth Adolesc* 20(1): 73-88.
- Coşkunol H, Altıntoprak E (1999) Alkol kullanımının genetik yönleri. *Klinik Psikiyatri* 2: 222-229.
- Denton RE, Kampfe CM (1994) The relationship between family variables and adolescent substance abuse: a literature riview. *Adolescence* 29(114): 475-495.
- Duncan SC, Duncan TE, Biglan A ve ark. (1998) Contributions of the social context to the development of adolescent substance use: a multivariate latent growth modeling approach. *Drug Alcohol Depend*50: 57-71.
- Dwairy M, Achoui M, Abouserie R ve ark. (2006) Parenting Styles, individuation, and mental health of arab adolescents: a third cross-regional research study. *J Cross Cult Psychol* 37: 262-272.
- Emmelkamp PMG, Heeres H (1988) Drug addiction and parental rearing style: a controlled study. *Int J Addict*23(2): 207-216.
- Ennett S, Bauman K, Hussong A ve ark. (2006) The peer context of adolescent substance use: findings from social network analysis. *J Res Adolesc* 16: 159-186.
- Fowler SD (1990) Paternal Effects on Severity of Borderline Psychopathology. Doctoral dissertation, University of Texas.
- Garcia F, Gracia E (2009) Is always authoritative the optimum parenting style? evidence from spanish families. *Adolescence* 44(173): 101-131.
- Glavak R, Kurerovak-Jagodic G, Sakoman S (2003) Perceived parental acception-rejection, family related factors, and socio-economic status of families of adolescence heroin addicts. *Croat Med J* 44(2): 199-206.
- Haapasalo J, Virtanen T (1999) Paths between childhood emotional and other maltreatment and psychiatric problems in criminal offenders. *J Emot Abuse*1(4): 15-35.
- Hundleby JD, Mercer GW (1987) Family and friends as social environments and their relationship to young adolescents' use of alcohol, tobacco, and marijuana. *J Marriage Fam*49: 151-164.
- Kim K, Rohner RP (2002) Parental warmth, control, and involvement in schooling: predicting academic achievement among korean american adolescents. *J Cross Cult Psychol* 33: 127-140.
- Labouvie EW, Pandina RJ, Johnson V (1991) Developmental trajectories of substance use in adolescence: differences and predictors. *Int J Behav Dev* 14(3): 305-328.
- Lamborn SD, Mounts NS, Steinberg L ve ark. (1991) Patterns of competence and adjustment among adolescents from authoritative,

authoritarian, indulgent, and neglectful families. *Child Dev*62: 1049-1065.

Maccoby EE, Martin JA (1983) *Socialization in the Context of the Family: Parent-Child Interaction. Handbook of Child Psychology: Socialization, Personality and Social Development içinde, PH Mussen ve EM Hetherington (ed). Wiley, New York.*

Mounts NS, Steinberg L (1995) *An ecological analysis of peer influence on adolescent grade point average and drug use. Dev Psychol* 31: 915-922.

Myers HF, Newcomp MD, Richardson MA ve ark. (1997) *Parental and family risk factors for substance use in inner-city african children and adolescents. J Psychol Behav Asses*19(2): 109-131.

Ögel K (1997) *Uyuşturucu Maddeler ve Bağımlılık. İstanbul, İletişim Yayıncılık.*

Önder A, Gülay H (2007) *Ebeveyn kabul-ret teorisi ve bireyin gelişimi açısından önemi. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi* 21: 20-28.

Pandina RJ, Schuele JA (1983) *Psychosocial correlates of alcohol and drug use of adolescent students and adolescent in treatment. J Stud Alcohol* 44: 950-973.

Piko B (2000) *perceived social support from parents and peers: which is the stronger predictor of adolescent substance use?. Subst Use Misuse* 35(4): 617-630.

Petraits J, Flay B, Miller T (1995) *Reviewing theories of adolescent substance use: organizing pieces in the puzzle. Psychol Bull*117: 67-86.

Rees CD, Wilborn BL (1983) *Correlates of drug abuse in adolescents: a comparison of families of drug abusers with families of nondrug users. J Youth Adolesc* 12: 55-63.

Ritter J, Stewart M, Bernet C ve ark. (2002) *Effects of childhood exposure to familial alcoholism and family violence on adolescent substance use, conduct problems, and self-esteem. J Trauma Stress* 15(2): 113-122.

Robinson L, Klesges R, Zbikowski S ve ark. (1997) *Predictors of risk for different stages of adolescent smoking in a biracial sample.*

J Consult Clin Psychol 65: 653-662.

Rohner RP (1975) *They Love Me, They Love Me Not: A Worldwide Study Of The Effects Of Parental Acceptance and Rejection. CT, HRAF Press, New Haven.*

Rohner RP (1986) *The Warmth Dimension: Foundations of Parental Acceptance-Rejection Theory. SAGE, Beverly Hills, CA.*

Rohner RP (2004) *The parental acceptance-rejection syndrome: universal correlates of perceived rejection. Am Psychol*59(8): 827-840.

Rohner RP (1998) *Father love and child development: history and current evidence. Curr Dir Psychol Sci* 7: 157-161.

Rohner RP, Khaleque A, Cournoyer DE (2009) *Introduction to parental acceptance rejection theory, methods, evidence and implications. http://www.cspar.uconn.edu/INTRODUCTIONTOPARENTALACCEPTANCE_09.pdf. Erişim tarihi: 3.11.2010.*

Rohner RP (2005) *Glossary of Significant Concepts in Parental Acceptance-Rejection Theory (Partheory). <http://www.cspar.uconn.edu/Glossary.pdf>. Erişim tarihi: 3.11.2010.*

Rohner RP, Britner PA (2002) *Worldwide mental health correlates of parental acceptance-rejection: review of cross-cultural and intra-cultural evidence. Cross-Cult Res*36(1): 16-47.

Rohner RP, Rohner EC (1981) *Parental acceptance-rejection and parental control: cross-cultural codes. Ethnology* 20: 245-260.

Rohner RP, Khaleque A (2005) *Handbook For The Study of Parental Acceptance Rejection Storrs CT (ed). Rohner Research Publications.*

Scheer S, Unger D (1998) *Russian adolescents in the era of emergent democracy: the role of family environment in substance use and depression. Fam Relat* 47(3): 297-303.

Schulenberg J, Wadsworth K, O'Malley P ve ark. (1996) *Adolescents risk factors for binge drinking during the transition to young adulthood: variable and pattern-centered approaches to change. Dev Psychol* 32: 659-674.

Shedler J, Block J (1990) *Adolescent drug use and psychological*

BİRCAN VE ERDEN

health, a longitudinal inquiry. *Am Psychol* 45(5): 612-630.

Steinberg L (2008) *Adolescence. (8th Edition)*. McGraw-Hill Higher Education, New York, USA

Steinberg L, Lamborn SD, Dornbusch SM ve ark. (1992) *Impact of parenting practices on adolescents achievement: authoritative parenting, school involvement, and encouragement to succeed. Child Dev* 63: 1266-1281.

Steinberg L, Fletcher A, Darling N (1994a) *Parental monitoring and peer influences on adolescent substance use. Pediatrics* 93: 1060-1064.

Steinberg L, Lamborn SD, Darling N ve ark. (1994b) *Over-time changes in adjustment and competence among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful families. Child Dev* 65: 754-770.

Türkiye Uyuşturucu 2010 Raporu. Ankara, Reitox, 2010.

Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi (TUBİM) (2011) *Dünyada Uyuşturucu Madde Kullanım İstatistikleri*. Web sayfası: <http://www.tubim.gov.tr>. Erişim tarihi: 05.05.2011.

Van der Vorst H, Engels R, Meeus W ve ark. (2006) *Parental attachment, parental control, and early development of alcohol use: a longitudinal study. Psychol Addict Behav* 20(2): 107-116.

Veneziano RA (2003) *The importance of paternal warmth. Cross-Cult Res* 37: 265-281.

Vicary JR, Lerner JV (1986) *Parental attributes and adolescent drug use. J Adolesc* 9: 115-122.

Wills T, Sandy JM, Yeager A ve ark. (2001) *Family risk factors and adolescent substance use: moderation effects for temperament dimensions. Dev Psychol* 37(3): 283-297.

Wolfradt U, Hempel S, Miles JNV (2003) *Perceived parenting styles, depersonalisation, anxiety and coping behaviour in adolescents. Pers Individ Dif* 34: 521-532.

Yılmaz A (1999) *Çocuk Yetiştirme tutumları: kuramsal yaklaşımlar ve görgül çalışmalar. Türk Psikoloji Yazıları* 3(1): 99-118.

Young MH, Miller BE, Norton MC ve ark. (1995) *The effect of parental supportive behaviors on life satisfaction of adolescents offspring. J Marriage Fam* 57: 813-822.